

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ชาติไทยมีศิลปะด้านการแสดงหลายชนิด ศิลปะการแสดงชนิดหนึ่งซึ่งมีความแตกต่างไปจากการแสดงชนิดอื่น เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวผ่านตัวละครที่สร้างขึ้นเลียนแบบของจริง โดยมีมนุษย์เป็นผู้กำกับตัวละครเหล่านั้นให้เคลื่อนไหวเสมือนหนึ่งเป็นชีวิตเดียวกันกับผู้แสดง การแสดงชนิดนี้เรียกว่า การแสดงหุ่น

หุ่น คือมรดกทางศิลปะอย่างหนึ่งที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาล การสร้างหุ่นไทย 1 ตัว เป็นการรวมเอาศิลปะงานช่างหลายชนิด มาสร้างสรรค์ผลงานเป็นหุ่นที่งดงาม เช่น การนำกรรมวิธีการสร้างศิระ โขนแบบโบราณ ที่มีการนำวิธีการขึ้นรูป การปั้น หน้า การลงรักปิดทอง การประดับพลอย การเขียนสีหน้า โขน การสร้างเครื่องแต่งกาย โดยปกคลุมคล้ายเช่นเดียวกับการแสดง โขนละคร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนไทยมีความคิดที่สร้างสรรค์

การแสดงหุ่นสามารถแบ่งประเภทตามวิธีการแสดงได้แก่ หุ่นซึ่งบังคับด้วยสายเชือกจากด้านบน หุ่นบังคับด้วยมือ หุ่นบังคับด้วยก้านไม้และสายโยงใย และหุ่นหนัง (วดี กัณหัตถ์ และชัยณรงค์ ชวนะจิต, 2529, หน้า 12) ในการแสดงหุ่นของไทยในยุคต่อมาได้มีการนำวิธีการแสดงหุ่นเหล่านี้มาพัฒนาและสร้างสรรค์ให้หุ่นมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การพิจารณาประเภทของหุ่นไทย สามารถพิจารณาได้จากรูปร่างลักษณะของหุ่น เช่น หุ่นหลวงหรือหุ่นใหญ่ หุ่นชนิดนี้มีขนาดสูงใหญ่ประมาณ 1 เมตร เป็นการเลียนแบบรูปร่างลักษณะของคน มีกลไกการเชิดโดยการใช้สายเชือกที่ร้อยไปตามแขนขา นิ้ว ตา สันนิษฐานว่าต้องใช้คน 2-3 คนในการบังคับ ประเภทต่อมาคือหุ่นเล็ก กรม-

พระราชวังบวรวิไชยชาญ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แนวคิดมาจากการแสดงหุ่นจีน เป็นหุ่นที่มีขนาดเล็กไม่เกิน 1 ฟุต ตัวหุ่นมีสายใยเป็นกลไก การเชิดคล้ายหุ่นหลวง ชนิดต่อมาคือหุ่นกระบอก ใช้ไม้ค้ำเป็นแกนลำตัว มือติดกับเสื้อที่คลุมทับไม้ตะเกียบเป็นมือ 2 ข้าง สูงประมาณ 1 ฟุต หุ่นที่กล่าวมาข้างต้นทั้ง 2 ชนิด ได้แก่ หุ่นหลวงหรือหุ่นใหญ่ และหุ่นเล็กนั้น ในปัจจุบันไม่ได้ทำการแสดงแล้ว เหลือเพียงหุ่นที่ตั้งแสดงไว้เท่านั้น ส่วนหุ่นกระบอกยังคงมีการแสดงอยู่บ้าง หุ่นไทยประเภทสุดท้าย คือ หุ่นละครเล็ก หุ่นประเภทนี้มีความแตกต่างจากหุ่นประเภทอื่น ในเรื่องกลไกการเชิด และยังมีการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

หุ่นละครเล็กเป็นหุ่นที่มีความแตกต่างจากหุ่นไทยชนิดอื่น เป็นงานศิลปะไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ และการประดิษฐ์ของศิลปินสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นศูนย์รวมของศิลปะอันมีคุณค่าหลายแขนง เช่น การปั้นหุ่น การตกแต่งเขียนสี และการใช้ผ้าที่มีความวิจิตรงดงาม ที่ลักษณะสำคัญและพิเศษที่มีมากกว่าหุ่นชนิดอื่น คือ เทคนิคและกลไกที่ใช้ในการเชิด คือ ต้องใช้ผู้เชิด 3 คน ต่อหุ่น 1 ตัว ผสานท่วงท่าระหว่างผู้เชิดและหุ่นทำให้หุ่นเสมือนว่ามีชีวิตจริง

ผู้ให้กำเนิดการแสดงหุ่นละครเล็ก คือพ่อครูแกร ศัพทวนิช เมื่อราวปีพุทธศักราช 2444 ในสมัยรัชกาลที่ 5 สร้างหุ่นละครเล็กขึ้นเลียนแบบหุ่นหลวง แตกต่างกันที่กลไกการบังคับหุ่นและลีลาการเชิดหุ่น ในขณะที่พ่อครูแกร ศัพทวนิช มีชีวิตอยู่ระหว่างพุทธศักราช 2470-2480 พ่อครูแกร ศัพทวนิช มิได้เผยแพร่วิชาความรู้ด้านการทำหุ่นให้แก่ผู้ใด มีเพียงลูกชายและลูกสะใภ้ที่ยังคงสืบทอดการแสดงหุ่นละครเล็กมาอีกระยะหนึ่ง จนกระทั่งเลิกทำการแสดงเมื่อพุทธศักราช 2510 เนื่องจากไม่มีผู้รับการสืบทอดต่อ ส่วนตัวหุ่นละครเล็กที่มีอยู่นั้น นางหิบบ ศัพทวนิช ลูกสะใภ้ของครูแกร ศัพทวนิช ได้มอบให้แก่นายสาคร ยังเขียวสด หลังจากได้รับมอบหุ่น นายสาคร ยังเขียวสด ไม่ได้ทำการแสดงสืบทอดต่อ อาจมีสาเหตุมาจากความเกรงกลัวต่อคำสาปแช่งของพ่อครูแกรที่ว่า “หากใครจำหุ่นไปสร้างก็ขอให้มันเป็นไปต่าง ๆ นานา” ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ขาดผู้สืบทอดการแสดงหุ่นละครเล็ก

สำหรับการแสดงหุ่นละครเล็กที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน นายสาคร

ยังเขียวสด หรือคนทั่วไปเรียกว่า ครูสาคร ยังเขียวสด หรือ โจหุลยต์ ได้ตัดสินใจนำออกมาแสดงครั้งแรกในงานเทศกาลท่องเที่ยวทั่วเมืองไทยเมื่อพุทธศักราช 2528 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นการสืบทอดศิลปะการเชิดหุ่นละครเล็กในยุคปัจจุบัน การสืบทอดในระยะแรกนั้น ครูสาคร ยังเขียวสด ได้ถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานในครอบครัวของตนเองเท่านั้น โดยอาศัยพื้นฐานด้านการแสดง โขน ละคร และการรำ ครูสาคร ยังเขียวสด ได้สอนให้ลูกหลานทุกคนฝึกหัดศิลปะการแสดง โขน ละคร และการรำ เนื่องจากการเชิดหุ่นละครเล็กจำเป็นต้องมีพื้นฐานมาจากการแสดง โขน ซึ่งจะทำให้การเชิดหุ่นง่ายขึ้น เมื่อครั้งที่ครูสาคร ยังเขียวสด ตัดสินใจสืบทอดการแสดงหุ่นละครเล็กนั้น ครูสาคร ยังเขียวสด ได้ทำพิธีบูชาพ่อครูแกร ศัพทวนิช เพื่อขออนุญาตสร้างหุ่นละครเล็กและทำการแสดงหุ่นละครเล็กต่อไป

การทำกลไกการเชิดถือเป็นความลับเพราะเชื่อในคำสาปแช่งที่มีมาในอดีต กล่าวคือในสมัยที่พ่อครูแกร ศัพทวนิชสร้างหุ่นนั้น พ่อครูแกร ศัพทวนิช จะเก็บเป็นความลับ โดยจะสร้างกลไกหุ่นเพียงลำพังไม่ให้ผู้ใดได้ทราบกลวิธีการสร้าง ดังนั้นเมื่อมาถึงสมัยของครูสาคร ยังเขียวสด จึงได้สร้างกลไกหุ่นเพียงลำพังเช่นกันแต่ในที่สุดจำเป็นต้องถ่ายทอดวิธีการสร้างกลไกหุ่นให้แก่ นายสุรินทร์ ยังเขียวสด ผู้เป็นลูกชาย เพื่ออนุรักษ์ศิลปะแขนงนี้ต่อไป

การแสดงหุ่นละครเล็กได้ทำการแสดงต่อมา กระทั่งพุทธศักราช 2553 ได้รับผลกระทบจากปัญหาด้านเศรษฐกิจและด้านการเมือง จึงทำให้โรงละครนาฏยศาลาหุ่นละครเล็ก (โจหุลยต์) ที่ตั้งอยู่บริเวณสวนลุมไนท์บาซาร์ ต้องปิดทำการแสดงลง และได้ย้ายไปอยู่ที่ย่านบางบัวทอง ซึ่งลักษณะของโกดังเอาไว้เพียงเก็บและฝึกซ้อมการแสดงเท่านั้น แต่นักแสดงคณะนาฏยศาลาหุ่นละครเล็ก (โจหุลยต์) ยังคงทำการแสดงต่อมาเพื่อดำรงไว้ซึ่งศิลปะการแสดงหุ่นละครเล็ก เพื่อสืบทอดปณิธานอันแน่วแน่ของ ครูสาคร ยังเขียวสด ที่ได้เคยตั้งจิตอธิษฐานต่อ พ่อครูแกร ศัพทวนิช ไว้ก่อนทำการแสดงครั้งแรก

ปัจจุบันการแสดงหุ่นละครเล็กภายในนาฏยศาลาหุ่นละครเล็ก (โจหุลยต์) ได้สืบทอดมายังลูกหลานของครูสาคร ยังเขียวสด และบุคคลอื่นที่มีพื้นฐานการแสดง โขน

ละคร และการรำ ศิลปะการแสดงนี้ได้รับการสืบทอด และพัฒนาทั้งเทคนิคการเชิดหุ่น และเทคนิคการสร้างหุ่น โดยอาศัยหลักการสืบทอดที่มีมาแต่โบราณอย่างต่อเนื่องทั้ง 2 ด้าน การสืบทอดการเชิดหุ่นและการสร้างหุ่นของโรงละครนาฏยศาลาหุ่นละครเล็ก (โจหลุยส์) ที่ได้เริ่มฟื้นฟูการเชิดหุ่นและการสร้างหุ่นละครเล็ก โดยครูสาคร ยังเขียวสด อีกทั้งยังมีการสืบทอดการสร้างหุ่นและการเชิดหุ่นมาอีกหลายรุ่นจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของการแสดงหุ่นละครเล็ก ฉะนั้น โรงละครนาฏยศาลาหุ่นละครเล็ก (โจหลุยส์) จึงเหมาะสมที่จะเป็นแบบอย่างในการศึกษาเกี่ยวกับการสืบทอดการแสดงหุ่นละครเล็ก อันเป็นศิลปะการแสดงหุ่นที่ได้รับการสืบทอดมายาวนาน และควรค่าแก่การอนุรักษ์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็กคณะนาฏยศาลาหุ่นละครเล็ก (โจหลุยส์)
2. เพื่อศึกษาการสืบทอดการแสดงหุ่นละครเล็กคณะนาฏยศาลาหุ่นละครเล็ก (โจหลุยส์)

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีขอบเขตที่จะทำการศึกษา ดังนี้

1. ขอบเขตของประชากร
 - 1.1 กลุ่มครอบครัวของครูสาคร ยังเขียวสด
 - 1.2 กลุ่มนักแสดงหุ่นละครเล็กคณะนาฏยศาลา หุ่นละครเล็ก (โจหลุยส์)
2. ขอบเขตของสถานที่

คณะนาฏยศาลา หุ่นละครเล็ก (โจหลุยส์) ตั้งอยู่ที่ 68/893 หมู่ 8 ถนนรัตนวิบูลย์ ตำบลบางกระสอบ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000

นิยามศัพท์เฉพาะ

ละครเล็ก หรือ หุ่นละครเล็ก หมายถึง หุ่นที่สร้างขึ้นโดยมีหุ่นหลวงเป็นต้นแบบ ลักษณะของตัวหุ่นมีอวัยวะครบ ตามรูปลักษณะของหุ่นแต่ละตัวคล้ายคน เครื่องประดับ และแต่งกายเช่นเดียวกับการแสดงโขน ใช้ผู้เชิด 3 คน ต่อหุ่น 1 ตัว ผู้เชิดจะถ่ายทอดลีลา ท่ารำโดยอาศัยพื้นฐานจากการแสดงโขน ละคร และการรำ ทำให้หุ่นเสมือนว่ามีชีวิตจริง ปัจจุบันมีการจัดการแสดงโดยนาฏยศาลาหุ่นละครเล็ก (โจหลุยส์) แห่งเดียวเท่านั้น

การเชิด หมายถึง วิธีการบังคับหุ่นให้เคลื่อนไหวไปตามบทบาท ลีลาท่าทางของผู้แสดง โดยจะต้องอาศัยพื้นฐานการแสดงโขน ละคร และการรำ ผู้แสดงทั้ง 3 คนต้องรวมใจเป็นหนึ่งเดียวเพื่อถ่ายทอดท่ารำให้หุ่นละครเล็กได้อย่างสมจริง

การสืบทอด หมายถึง การถ่ายทอดวิธีการ และเทคนิคต่าง ๆ ของการสร้างหุ่น ละครเล็ก และการแสดงหุ่นละครเล็ก จากในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ตัวกลาง หมายถึง ผู้เชิดหุ่นละครเล็กทำหน้าที่บังคับกลไกหุ่น 2 ที่ คือบังคับหุ่น โดยจับบริเวณคอหุ่น ที่ด้านในมีแกนไม้ติดกับศีรษะของหุ่น ทำให้หุ่นสามารถขยับส่วน ศีรษะได้อย่างเป็นธรรมชาติ และมีอีกข้างหนึ่งของผู้เชิดตัวกลางจะบังคับมือหุ่นอีกข้าง ส่วนอวัยวะแขนอีกข้างหนึ่งและขา นั้น ผู้เชิดอีก 2 คน จะทำหน้าที่ในการบังคับเชิดหุ่น

คันชัก หมายถึง กลไกของการบังคับหุ่นละครเล็กส่วนแขนและมือให้เคลื่อนไหว มีลักษณะเป็นก้านไม้ยาว มีลูกรอกอยู่ตรงที่จับ มีสายเชือกหรือเส้นเอ็นร้อยติดกับข้อมือของหุ่น เมื่อหมุนลูกรอกจะทำให้มือของหุ่นสามารถขยับหรือขึ้นนิ้วได้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร วรรณกรรม บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2 การสัมภาษณ์จากกลุ่มประชากร

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้อุปกรณ์และเครื่องมือดังต่อไปนี้
 - 2.1 แบบสัมภาษณ์
 - 2.2 เครื่องบันทึกเสียงและแถบบันทึกเสียง
3. การจัดหมวดหมู่ข้อมูลและวิเคราะห์
4. การเขียนผลงานการวิจัยรูปแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้เรียนรู้วิธีการสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็กของนาฏยศาลาหุ่นละครเล็ก (โจหลุยส์)
2. ได้รับรู้วิธีการสืบทอดการแสดงหุ่นละครเล็กของนาฏยศาลาหุ่นละครเล็ก (โจหลุยส์)
3. ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการของการแสดงและการสร้างหุ่นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
4. เพื่อเป็นการส่งเสริม อนุรักษ์ และสืบทอดการแสดงหุ่นละครเล็ก ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงที่ทรงคุณค่าของชาติไทยให้ดำรงอยู่ต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

